

Eucharistická úcta na kresťanskom Východe (Druhá časť)

Lucia Laudoniu

12. septembra 2024 ✝ Cirkev

predchádzajúca časť:

Eucharistická úcta na kresťanskom Východe (Prvá časť)

Objavovať významy slov a frazém, ktoré v latinčine nie sú súčasťou hlavnej, aktívnej slovnej zásoby, je malým sviatkom. So slovom *medulla* sa až tak často nestretnete, pravda, pokiaľ nie ste lekári. S medom a s piesňou o Medulienke to naozaj nemá nič spoločné. *Medulla* pomenúva kostnú dreň (a v závislosti od kontextu aj miechu či jadro). Bohaté významové spektrum tohto termínu dokáže milo prekvapiť.

„*Quae mihi sunt inclusa medullis,*“ píše Cicero v listoch Atticovi. Anglický prekladateľ sa s textom dostupným na platforme Perseus.tufts.edu popasoval takto: „*That in my heart of hearts is fixed.*“ V srdci srdc? Naozaj? Príbeh slova *medulla* sa tým nekončí.

Medulla cordis (alebo *ventris*) označuje tú najvnútornejšiu časť ľudského bytia. Dno srdca. Komôrku, do ktorej (do)vidí len Boh. V klasickej aj postklasickej literatúre je doložený aj tvar *medulla verborum* – podstata, hĺbka slov.

Latinskí autori používali femininum *medulla* tiež v prenesenom, figuratívnom význame. Je to akási „dreň“ veci. Kvintesencia. *Medulla rerum*. Niečo, čo preniká až do morku kosti.

Premýšľajúc nad tajomstvom Eucharistie, vynorilo sa mi v hlave práve toto slovo – *medulla fidei*. Eucharistia je životodarná miecha (v lekárskej terminológii *medulla spinalis*), ktorá spája „dno“ našej duše (*medulla cordis*) s Pánom. Pokiaľ aplikujeme termín *medulla* na sakramentálnu teológiu, budeme schopní hovoriť o podstate, mieche, dreni viery.

Alegória svätého prijímania očami a štetcom gréckeho ikonopisca Konstantina Kontarinisa.

Zdroj: commons.wikimedia.org

V predchádzajúcej časti sme spoznali eucharistický zázrak, ktorý sa stal v tridsiatych rokoch minulého storočia v pravoslávnom monastieri Sihăstria v Rumunsku. V tejto časti článku si predstavíme ďalšie eucharistické fenomény z pravoslávneho prostredia a porovnáme ich s tými katolíckymi.

Duchovná pečať vernosti

„Život bez svätých tajomstiev sa podobá prežívaniu ťažkej choroby bez liekov.“ – Týmito slovami víta návštevníkov stránka Rumunského orthodoxného arcibiskupstva v Taliansku, venovaná nadprirodzeným javom spojeným s Eucharistiou. Autor článku na citovanom webe Sväté prijímanie – zázraky našich dní (*Sfânta Împărtășanie – minuni ale zilelor noastre*) otec Nicolae Budui sa v texte opiera prevažne o grécke zdroje: <https://episcopia-italiei.ro/mps/2021/05/sfanta-impartasanie-minuni-ale-zilelor-noastre/>

O akých „svätých tajomstvách“ sa zmieňuje otec Budui? Preklad „sväté sviatosti“ (sviatostné znaky) bude západnému čitateľovi bližší. Tajomstvo (v gréčtine *μυστήριον*) je byzantský *terminus technicus*, ktorý zodpovedá slovenskému „sviatosť“, ale nie je doslovným prekladom latinského *sacramentum*.

Latinský termín *sacramentum* zdôrazňuje adhérenciu (prilnutie) k posvätnej pravde ako dôležitý prejav synergie (spolupôsobenia) božského a ľudského prvku v sakramentálnom živote Cirkvi (*sacramentum* – v starom Ríme duchovná pečať vernosti, verejná vojenská prísaha, tiež depozit v súdnych sporoch, chrániaci sporiace sa strany ako záruka spravodlivého procesu). Viera je živá reťaz vernosti, ktorou nás pravda pripútala k sebe samej.

Grécky pojem *μυστήριον* implikuje vnútorný, mystický rozmer sviatosti ako aktu *ex disciplina arcani*. Eucharistia tak predstavuje dokonalé zjednotenie latinskej a gréckej etymológie slova sviatosť (*sacramentum* – bohoľudská manifestácia viery a vernosti *ad extra*, *μυστήριον* – tajomné pôsobenie Božej milosti a sily *ad intra*).

Strešný štít a svätá myseľ

Podme sa na chvíľu zahrať so slovami. Segmentovaním latinského *sacramentum* dostaneme *sacra* a *mentum*. *Sacra* je feminínna forma známeho adjektíva *sacer*, teda posväť(e)ný, svätý. *Mentum* nie je len známa sufixálna morféma, existuje aj samostatne v podobe neutra *mentum* s významom brada, ochlpenie na tvári... Sme v slepej myšlienkovvej uličke?

Nuž, slávny teoretik architektúry Vitruvius používal slovo *mentum* v zmysle ozdobnej vyčnievajúcej rímsy, ktorá pomáha odvádzať dažďovú vodu zo striech:

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0059%3Aentry%3Dmentum1>

Nezabúdajme, že štíty antických chrámov mali trojuholníkový tvar a stredovek videl v trojuholníku symbol Najsvätejšej Trojice.

Gramatici, pozor! *Mentum* je neutrum a potrebuje sa „chytiť za ruku“ s adjektívom v tvare neutra, správny tvar je preto *sacrum mentum*. Takže, čo znamená *mentum sacrum*? Posvätný štít (ako súčasť stavby budov, pokiaľ vychádzame z Vitruviovkej lexiky). Každé *sacramentum* (teraz vo význame sviatosť) je Božím stavebným materiálom *ad Ecclesiam aedificandam*. Eucharistia je akoby ochranným štítom, strechou Cirkvi, zastrešujúcou všetky ostatné sviatosti i naše bytie.

Obrazy z prostredia architektúry nie sú ranokresťanskému a patristickému mysleniu neznáme, o veži a kameňoch v duchovnom zmysle sa zmieňuje napríklad Hermas v apokryfnom Pastierovi (*Pastor Hermae*).

Pri hre so slovami ešte zostaneme: *sacramentum* môže niekomu pripomínať *sacram mentem* (nominatív *sacra mens*, absolútny ablatív *sacra mente*). Vidieť v sviatostiach pôsobenie Svätej Božej

Mysle (*Mens sacra Dei*) je veľmi inšpirujúce. *Sacra Mens* (Svätá Mysel) prebýva v Kristovi. A Eucharistia, to je *solus Christus*.

Ustanovenie Sviatosti oltárnej. Stredoveká freska z Macedónska.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Božie „analgetikum“

Východné kresťanstvo pozná ešte jeden významný rozmer eucharistickej obety – uzdravenie integrálneho človeka. Vnímanie sviatostí ako liečebných prostriedkov je v súlade s jazykovým designátom latinského *salus*, ktoré je možné interpretovať ako stav dobrého zdravia (*salubritas*), spásu, blaho, prosperitu a dokonca aj bezpečnosť, viď.

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059:entry=salus>

Alchymisti márne hľadali všeliek (*panacea*) v prírode. Alchymia podľahla pokušeniu „ezoterizácie“ stvorenia, čím sa prehrešila voči prvému prikázaniu. Boh nám však dáva nebeský všeliek – Eucharistiu, ktorá hojí nadprirodzenú bolesť spôsobenú hriechom.

Interocepcia (vnútorné vnímanie) daru Eucharistie ako Lieku liekov sa vinie celou byzantskou teológiou. Uzdravujúca moc Kristovho Tela a Krvi je neoddeliteľnou súčasťou pravoslávneho pohľadu na eucharistické zázraky. Ako pripomína otec Nicolae Budui, hriešny život (kto z nás ho nemá hriešny?) je ontologickou chorobou. Sviatosti (*primo in loco*, Sviatosť oltárna) sú liekmi, ktoré liečia našu dušu – a vďaka tomu aj celý náš život. Prirodené chemické lieky pôsobia v prvom rade na telo a na somatizáciu psychických procesov, sviatosti však prenikajú až na „dno“ duše. *Usque ad medullam*.

Západná tradícia hľadá v eucharistických fenoménoch príležitosť na adoráciu, ďakovanie a oslavu. Východné kresťanstvo však cíti, že Boh posielá zázrak, aby vyliečil a upokojil ľudské vnútro, zranené slabosťami a vášňami.

Ako uvidíme ďalej, eucharistické zázraky sú v prostredí byzantskej spirituality nevysloviteľne krásnym prostriedkom, ktorým Boh človeka vychováva, napomína, utešuje ho a lieči jeho pochybnosti vo viere.

Mních, ktorý udrel diabla

Na multilingválnom pravoslávnom portáli Pemptousia.ro si môžeme prečítať príbeh zo života starca (duchovne skúseného mnícha, novogréčtina používa termín γέροντας) Augustína zo Svätej hory Athos (žil v rokoch 1882–1965), zdroj: <https://www.pemptousia.ro/2014/01/pacatul-parintelui-augustin-cel-care-l-a-batut-pe-diavol/>

Raz sa tomuto cnostnému a pokornému mníchovi zjavil démon v podobe strašného psa. Z papule mu šlahali ohnivé plamene. Nechýbalo veľa a starcovi by možno ublížil. Starec Augustín mal však južanský temperament a „horúcu hlavu“. Nestratil duchaprítomnosť a psa udrel so slovami: „Ty diabolský podvodník, prečo týraš Božie stvorenia?“ Zjavenie potom zmizlo.

Dobrosrdečnému mníchovi prišlo ľúto, že dal diablovi facku. Len čo sa rozvidnelo, vybral sa za svojim spovedníkom. Kráčal pešo hodinu a pol, len aby sa mohol vyspovedať zo svojho „hriechu“. Kňaz bol veľmi cháповý. Neuložil mníchovi žiadne zadosťučinenie a povedal mu, že na druhý deň môže ísť na sväté prijímanie. Mních Augustín sa veľmi zaradoval a modlil sa celú noc.

Spasiteľ slúži svätú liturgiu.

Zdroj: Ted / flickr.com

„Keď mi kňaz, ktorý v ten deň slúžil Božiu liturgiu, priložil k ústam lyžičku (v byzantskom obrade sa Eucharistia rozdáva pomocou špeciálnej lyžice, rumunský originál používa pojem *lingurița* z latinského *lingula* – jazýček, lyžička, pozn. naša), uvidel som sväté prijímanie v podobe tela a krvi (v pôvodnom texte sa nachádza výraz *carne*, ktorý sa dá preložiť aj ako mäso, pozn. naša). Zaplavila ma obrovská radosť. Z očí mi tiekli slzy a moja tvár žiarila ako plameň,“ spomína starec Augustín.

Mních z Athosu viac necítil, tomisticky povedané, akcidenty chleba a vína, ale uvidel priamo telo a krv. Prípadné obvinenia z kanibalizmu (také časté u pohanských odporcov prvých kresťanov) tu nie sú na mieste, pretože Eucharistia predstavuje vzkriesené, oslávené, a predsa reálne Telo Krista (*corpus gloriosum*), ktoré v sebe integruje aj nadprirodzené a duchovné vlastnosti, napríklad neporušiteľnosť (*incorruptibilitas*).

Z kontextu ďalej vyplýva, že tento eucharistický zázrak bol osobným darom útechy pre starca Augustína, keďže ten predtým podľahol škrupulozite a ľutoval, že udrel démonické zviera. Príbeh naznačuje, že nehrešíme, ak vyjadríme svoj odpor a hnev voči diablovej. Aj láska potrebuje hranice a najrafinovanejšia forma nenávisťi je tá, ktorá si berie masku lásky. Máme milovať hriešnika a nenávidieť hriech.

Dieťa na oltári

Kniha Zázraky a odhalenia počas svätej liturgie (*Minuni și descoperiri din timpul Sfintei Liturghii*, Galați: Editura Egumenița, 2000) prináša niekoľko zaujímavých správ o nadprirodzených udalostiach spojených so slávením nekrvavej Obety.

Patrí k nim aj videnie svätého Jakuba. Postbyzantský mučeník zo 16. storočia Jakub Nový (rum. *Iacob cel Nou*) raz povedal svojmu žiakovi Marciánovi, že keď slúžil svätú proskomídiu (neverejný obrad prípravy eucharistickej matérie, viac o proskomídiu nájdete tu: http://www.zoe.sk/?lit_proskomidia), uvidel v oltárnej časti chrámu štyri anjelské bytosti, každú na jednej svetovej strane.

Počas konania veľkého vchodu (rum. *intrarea mare*, slávnostné prenášanie ešte nepremených Darov zo žertveníka na oltár – prestol), keď liturgiu slúžil svätý Jakub, sa chrám naplnil nebeským svetlom. Prestol (oltárny stôl) žiaril a obďaleč stáli anjeli, ktorí sa chveli od bázne a neodvážili sa priblížiť k oltáru.

Na základe podobných fenoménov sa na Balkáne sformovala (mylná) ľudová predstava, že chlieb a víno sú konsekrované už počas procesie veľkého vchodu, teda ešte pred vlastným eucharistickým kánonom. Pravoslávna cirkev však túto nesprávnu, ľudovú interpretáciu nepodporovala, ani ju oficiálne nedogmatizovala.

Pán Ježiš v kalichu. Výjav z Bohostánku v gréckokatolíckom chráme v obci Bukovce (pútnické miesto Buková Hôrka).

Zdroj: Misko3 / commons.wikimedia.org

Zo života spomínaného svätca, umučeného Turkami, je známe, že počas bohoslužieb pri čítaní Evanjelia vychádzal z jeho úst ohnivý plameň. Keď nastal čas anafory (*ἀναφορά*, byzantský pendant rímskeho omšového kánonu) s konsekračnými slovami, kňaz uzrel na oltári malé Jezuliatko. Na konci liturgie opäť zbadal Božie Dieťa, ako sa vznáša k Nebu v sprievode anjelov.

Transsubstanciácia verzus prefácia

Skúsenosť Jakuba Nového nie je v dejinách byzantskej spirituality ojedinelá. O prípadoch zjavení Dieťaťa Ježiša počas aktu konsekrácie chleba a vína sa zmieňuje aj ruský pravoslávny teológ v exile Sergej Bulgakov. Jeho spis o Najsvätejšej sviatosti oltárnej vyšiel v Rumunsku pod názvom Eucharistická dogma (*Dogma euharistică*, București: Editura Paideia, 2000).

Spoločným znakom mnohých východných eucharistických zázrakov je práve metafyzická prítomnosť Dieťaťa Ježiša v kalichu alebo na disku (*δίσκος*, liturgická obetná miska blízka západnej paténe). Je zaujímavé, že videnia dospelého Spasiteľa sú v eucharistickom kontexte oveľa menej frekventované. Zjavenia malého Krista na oltári pravdepodobne prispeli k šíreniu a oblúbe ikon Pána Ježiša v kalichu, o ich pôvode a eucharistickom význame bude reč neskôr.

Bulgakov, ovplyvnený ruskou averziou voči Západu, kritizuje latinský termín *tran(s)substantiatio*. Rumunskí pravoslávni teológovia často nahrádzajú tento pojem vlastným ekvivalentom *prefacere*. Ten má rovnako latinský pôvod, kresťan západného obradu si spomenie napríklad na omšovú prefáciu (lat. *praefatio*).

Rumunský termín *prefacere* úzko súvisí s ľudovým latinským *praefacere*, ako aj so spisovným *praeficere*, ktoré okrem iného znamená ustanoviť ako autoritu (odtiaľ pochádza aj slovenský latinizmus prefekt), vid. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059:entry=praeficio>

Orthodoxná cirkev románskeho Balkánu sa vysporiadala so scholastickým učením o Eucharistii tak, že jeden latinský termín (*transubstantiatio*) nahradila iným latinizmom (*praeficere*), ktorý tomistickú náuku vo svojej podstate neneguje, ale naopak, dáva jej ďalší rozmer. Rumunský termín nás učí, že Kristus je náš najvyšší *praefectus*, prefekt, veliteľ, ktorému sa klania Nebo i zem. Človek žasne, keď tento nebeský Prefekt zostupuje na oltár v podobe bezbranného Dieťaťa.

V pokračovaní článku budeme uvažovať o význame ďalších zázračných eucharistických fenoménov v byzantskom svete a spoznáme názory metropolitu Petra Mohylu na tieto a podobné zjavenia.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/eucharisticka-ucta-na-krestanskom-vychode-druha-cast/>